

FEMEIA ÎN GULAGUL SOVIETIC. MODALITĂȚI DE SUPRAVIEȚUIRE¹

Dumitru-Cătălin ROGOJANU, Cercetător științific III PhD,
Muzeul civilizației dacice și romane din Deva,
Cercetător post-doctoral, Universitatea „Petru Maior” din Tîrgu Mureș

Abstract: *The topic that we approach in this study shows the way in which the woman reported to Soviet Gulag prisoners, but also to the camps staff, by sexual point of view in order to get some facilities, such as an easier work, an easier detention, or better food, etc. The interpretation we offer in this scientific analysis is intended as a brief radiography of some sequences related to the intimate life of female prisoners and the harmful role of the Soviet prison system in the dehumanization and humiliation to which the women were exposed. In any case, the Gulag exhibits a full panorama of issues still unexplored in depth: from sexual violence, to lesbianism, homosexuality, or pregnancy and birth in the unfavourable camps to a normal life.*

Keywords: *woman, Soviet Gulag, sex, love and survival strategies, dehumanization, humiliation.*

Motto: *“Cele care nu cedează din primul moment se vor răzgândi or vor fi silite să cedeze, totuși. Chiar și cele mai îndărătnice, dacă sunt arătoase, vor fi date pe brazdă: predă-te”*

(Alexandr Soljenițin, Arhipelagul Gulag)

Gulagul reprezintă spațiul infernului atât pentru bărbați, cât și pentru femei, locul în care se crează prietenii, dar și dușmanii, o zonă a compromisului, a câștigării unor beneficii prin diverse mijloace, printre care și utilizarea „sexului”. Puțin tratat în istoriografia occidentală, studiul strategiilor de supraviețuire prin „cedarea” femeilor față de bărbați, sau pur și simplu pentru satisfacerea nevoilor lor sexuale, constituie un subiect sensibil și poate fi considerat blamabil de unele persoane.

Dar, el reflectă realitățile crunte din cadrul lagărelor și închisorilor comuniste și denotă imposibilitatea rezistenței femeilor la avansurile făcute de reprezentanții aparatului represiv, o „înțelegere” bazată pe plăceri sexuale reciproce, dar și pe așa-zisele plăceri sexuale din interes.

¹ Această lucrare a fost realizată și publicată prin finanțarea de către Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane, prin proiectul „Sistem integrat de îmbunătățire a calității cercetării doctorale și postdoctorale din România și de promovare a rolului științei în societate”: POSDRU/159/1.5/S/133652. The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development, as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.

Nu s-a scris foarte mult despre aspectele sexuale din Gulag din mai multe motive ce țin de: 1. rușinea morală pe care o provoacă amintirea și reamintirea acestor evenimente, unele traumatizate pentru fostele deținute; 2. multe dintre aceste surse orale nu mai trăiesc și nu au dorit sau nu au mai avut timp să-și consemneze memoriile în scris; 3. pentru unele, trecutul din spațiul carceral trebuia cu totul uitat, el trebuia șters din memoria greu încercată; 4. posibilitatea ca majoritatea soților acestor deținute să nu înțeleagă de ce acestea au cedat fizic în Gulag, acest lucru putând provoca tensiuni și neînțelegeri.

În monumentală sa lucrare memorialistică, *Arhipelagul Gulag*, publicată în 3 volume, Alexandr Soljenițn descrie sintetic tehnicile și strategiile de supraviețuire ale femeilor, depravarea și lipsa de demnitate a multor deținute. De asemenea, Anne Applebaum, un jurnalist și reputat istoric, în prestigioasa sa carte, *Gulagul: o istorie*, scrisă pe baza surselor de arhivă și a memorialisticii, oferă informații prețioase despre felul în care se poziționează femeia în lagărele sovietice și cum reacționează aceasta la presiunile sexuale din acest spațiu. Un studiu fundamental este și cel scris de William T. Bell, „*Sex and Soviet Power in the Gulag of Western Siberia*”, unde autorul aduce în discuție rolul Gulagului, ca loc al sexului și al dragostei².

Un element care a permis relațiile sexuale dintre femeile și bărbații din lagărele sovietice a fost însăși structura acestora, unde exista o dificultate de separare totală a deținuților femei de bărbați, dar și incapacitatea, sau mai degrabă refuzul autorităților, de a pedepsi abaterile disciplinare care erau provocate de personalul Gulagului, încurajând în acest fel comportamentul arbitrar și abuziv față de cei încarcerați³. Proximitatea femeilor în preajma bărbaților, dorințele sexuale nesatisfăcute, puterea gardienilor și dorința de supunere inclusiv sexuală, lipsa unor principii morale solide, au fost motive suficiente pentru care multe dintre deținute s-au dăruit cu ușurință. În conformitate cu statisticile oficiale, în anul 1942, din totalul deținuților din Gulag, doar

² William T Bell, „Sex and Soviet Power in the Gulag of Western Siberia”. Paper for presentation at the International Young Researchers Conference on the “Gulag in History and Memory”, Havighurst Center for Russian and Post-Soviet Studies, Miami University, Oxford, Ohio, October 28-30, 2010, articol disponibil la adresa de web <http://miamioh.edu/cas/files/documents/havighurst/2010/bell.pdf>, Vezi și William T Bell, *The Gulag and Soviet Society in Western Siberia, 1929-1953*, (A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Graduate Department of History, University of Toronto, 2011), articol disponibil la adresa de web [https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/29921/1/Bell Wilson T 201106 PhD thesis.pdf](https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/29921/1/Bell%20Wilson%20T%20201106%20PhD%20thesis.pdf), accesate la 18 mai 2015.

³ William T Bell, „Sex...”

aproximativ 13 % erau femei, în anul 1945 procentul s-a mărit la 30 %, în 1948, a scăzut la 22 %, ca mai târziu, între 1951 și 1952, procentul să ajungă la 17 %⁴. În Gulag, chiar și la bărbații foști deținuți, predomina ideea că femeile erau ușurate, decâzând moral mai repede decât bărbații. Acestea, prin simplul fapt că erau femei, aveau șanse mai mari să fie selectate la o muncă mai ușoară, într-un post mai bun, situându-se astfel pe o poziție ierarhică ridicată în lagăr⁵. Soljenițn susține că femeii „îi mai ușor” în lagăr (...) „Multe cedează încă din prima zi. Orizontul ce li se deschide în față e prea amenințător, nelăsându-le nici o speranță. Și fac o asemenea alegere nu numai femei măritate, mame cu copii, ci și niște aproape fetițe. Și tocmai fetele foarte tinere sunt cele care, sufocate de cruzimea vieții din lagăr, ajung curând cele mai dezmațate”⁶. Lagărele sovietice uniformizează atitudinea femeilor, ele nu mai oferă posibilitatea deținuților să riposteze, sunt prizoniere fizice ale bărbaților, chiar și cele mai credincioase și devotate familiei vor ceda până la urmă. Gulagul dezumanizează deținutele, le împovărează cu un trecut care va fi cu greu uitat, le urâtesc calitățile feminine și, în mod indirect, le oferă posibilitatea gardienilor și a altor deținuți să profite de slăbiciunea și lipsa lor de protecție. Deși la început mulți comandanți ai lagărelor de muncă nu au fost de acord cu primirea persoanelor de sex feminin, pe motiv că acestea nu își pot îndeplini normele de lucru obligatorii, până la urmă, datorită nevoii de forță de muncă suplimentară, s-a ajuns la concluzia că acestea ar fi utile în activitățile din domeniul textilelor, lemnului, metalului și industriei ușoare⁷. Amintirile ce provin din memoriile multor femei care au trecut prin Gulagul sovietic vorbesc depre teamă, jenă, degradare fizică și morală, mai ales atunci când acestea ajungeau în lagăre și erau duse la o baie comună unde aveau „oportunitatea să se spele”⁸. Personalul care le supraveghea era format din bărbați, iar acestea trebuiau să suporte rușinea și umilința de a sta goale, în fața unor priviri hidoase și insistente⁹. Baia reprezintă primul contact cu instalarea în lagăr, tocmai în acest spațiu „sunt examinate femeile despuiate ca o marfă dintr-o prăvălie. Că este apă la baie sau nu, dar controlul anti-păduchi,

⁴ Anne Applebaum, *Gulagul: o istorie*, traducerea din limba engleză de Simona-Gabriela Vârzan și Vlad Octavian Palcu, București, Humanitas, 2011, p. 331.

⁵ *Ibid.*, p. 329.

⁶ Alexandr Soljenițn, *Arhipelagul Gulag*, vol II, traducere și note de Ion Covaci, București, Univers, 2008, p. 174.

⁷ Katryna Coak, „A Day in the Life Of...”: Women of the Soviet Gulag, articol disponibil la adresa de web <https://thevieweast.wordpress.com/2012/06/19/a-day-in-the-life-of-women-of-the-soviet-gulag/>, accesat la 18 mai 2015.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*

raderea subțiorilor și a pubisurilor oferă frizerilor, care nu sunt ultimii aristocrați din zonă, posibilitatea de a pipăi în voie femeile nou-venite”¹⁰.

În lagăr, din punct de vedere al igienei corporale, este mai greu de suportat murdăria de către femei, decât de bărbați¹¹; mizeria, spălutul foarte rar, le creează o stare de disconfort și înjosire, iar atunci când sunt duse la baie sunt încă o dată umilite prin privirile și atingerile celor care le supravegheau. Pentru a rămâne curate, pentru a-și putea spăla lenjeria, a fi trimise la o muncă mai ușoară, sau pentru a-și potoli pur și simplu foamea, femeile ajung rapid să întrețină relații sexuale cu gardienii: „Cei mai nerăbdători cer și plata după cartofii prăjiți, cei mai reținuți te conduc la baracă și, pe drum, îți explică ce viitor te așteaptă. Aranjează-te, fetițo, aranjează-te în zonă, câtă vreme ai o ofertă de gentelmen. Și curățenie, și posibilitatea de a-ți spăla desuurile, și o muncă mai puțin obositoare – pe toate le poți avea”¹².

În lagărele sovietice a supraviețui înseamnă a mânca, iar a mânca înseamnă a face sex cu cel care îți oferă acest „privilegiu”, sau nimeni nu îți oferă ceva fără a te recompensa. Sunt multe exemple de fete frumoase, cum este cazul unei tinere blonde căreia i s-a dat un prânz, iar aceasta a întors gestul prin dăruirea corpului său: „Fata a terminat de mâncat, a strâns frumos farfuriile pe tava de lemn. Apoi și-a ridicat rochia, și-a dat jos lenjeria și, cu ea în mână, și-a întors fața tristă către mine. Ne așezăm sau ce facem? Întreabă ea. La început, neînțelegând și apoi speriată de răspunsul meu, mi-a spus justificându-se: „Nimeni nu-mi dă de mâncare fără asta...”¹³.

Aceste abuzuri sexuale au și o explicație psihologică, reprezentanții aparatului represiv au găsit posibilitatea să-și manifeste *masculinitatea primitivă*¹⁴ prin dezbracarea deținutelor și umilirea lor, multe din frustrările acestora¹⁵, sau lipsurile lor sexuale s-au cantonat în aceste manifestări. Desigur că și condițiile dure din spațiile concentraționale și avantajele obținute le-au determinat pe deținute să nu-i refuze pe gardieni, dar și aceștia au profitat de puterea de dominație pentru a avea acces la aceste femei. Dar, așa cum observă Ruxandra Cesereanu, „dezbrăcarea și nuditatea lor expusă este o formă de pre-viol,

¹⁰ Alexandr Soljenițn, *op.cit.*, p. 173.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*, p. 174.

¹³ Razgon, 163-164, apud. Anne Applebaum, *op.cit.*, pp. 334-335.

¹⁴ Grațian Cormoș, *Femei în infernul concentraționar din România (1945-1989)*, ediția a 2-a, Cluj-Napoca, Argonaut, 2009, p. 50.

¹⁵ Vezi subcapitolul „Frustrarea” din Grațian Cormoș, *op.cit.*, pp. 61-63.

întrucât supliciatorii fac din aceasta o paradă cu scop umilitor. În cazul victimelor-femei, ideea de pre-viol este intens subliniată¹⁶.

Dacă erai „conservată fizic”¹⁷, probabilitatea era mare de a scăpa de corvezile grele și de a ajunge „la secția sanitară, la bucătărie, la contabilitate, la croitorie, sau la spălătorie, și anii vor trece fără mari necazuri, aproape ca în viața normală. Dacă se întâmplă să fii transferată, vei ajunge și în noul lagăr înfloritoare, vei ști și acolo ce ai de făcut încă din primele zile. O mișcare dintre cele mai inspirate este să te aranjezi servitoare la vreun șef”¹⁸.

Deși o proporție mare dintre deținute au practicat sexul benevol, pentru a obține beneficii care țineau mai mult de îmbunătățirea vieții din lagăre, totuși o parte dintre acestea au fost forțate¹⁹, dar au existat și „căsătorii din interes” (*brak po rascetu*), care „uneori se dovedeau a fi făcute din dragoste”²⁰, femeile simțind astfel nevoia de a fi protejate²¹. Practic, prin intermediul sexului, „soțul” își ocrotea „soția”²² și conform legilor vieții din lagăr femeile care aveau „soțul de lagăr”, nu mai erau tracasate de alți bărbați²³.

Gulagul, pe lângă viața desfrânată pe care o oglindește, oferă totuși și posibilitatea deținutelor de a trăi sincere povești de dragoste și de iubire, unele femei trăind adevărate momente de apropiere sufletească față de cei pe care îi îndrăgeau. Aceste iubiri erau spirituale, întrucât pe de o parte legislația lagărelor era una rigidă și aspră, putând să riște pedepse dure, iar pe de altă parte, aceste locuri nu puteau să îți ofere confortul expunerii unor asemenea momente de dragoste: „Prin Binecuvântarea lui Dumnezeu, lua naștere o iubire deja aproape necarnală, pentru că prin tufișuri îți era rușine, în baracă, de față cu toți, nu se putea, și apoi bărbatul nu era în putere, iar gardienii din lagăr te smulgeau din orice ascunziș și te târau la carceră. Dar tocmai pentru că nu era carnală, își amintesc acum fostele deținute, iubirea din lagăr devenea și mai profund spirituală. Tocmai de aceea devenea mai răvășitoare decât în viața normală! Femei care nu mai erau de mult tinere nu dormeau noaptea pentru un surâs întâmplător sau pentru te miri ce atenție fugară...Și cu ce forță se detașa lumina iubirii pe fondul promiscuității din lagăr!”²⁴.

¹⁶ Ruxandra Cesereanu, *Panopticum: tortura politică în secolul XXX: studiu de mentalitate*, prefață de Alexandru Zub, Iași, Institutul European, 2001, p. 210.

¹⁷ Alexandr Soljenițn, *op.cit.*, p.175.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ William T. Bell, „Sex...”

²⁰ Anne Applebaum, *op.cit.*, p. 336.

²¹ *Ibid.*, p. 335.

²² William T. Bell, „Sex...”

²³ Anne Applebaum, *op.cit.*, pp. 335-336.

²⁴ Alexandr Soljenițn, *op.cit.*, p.181.

Desigur că promiscuitatea a predominat în lagăre însă, acolo au existat și condiții mai bune, care au permis o apropiere intensă, bazată pe sentimente reale între deținuți. Întrebat dacă în lagăr au fost doar lucruri rele, poetul Anatoly Zhigulin a relatat că: „... au fost momente bune, chiar vesele care au avut nimic de-a face cu facilitățile materiale”²⁵. Puteai să ai un minim de confort sufletesc și prin întreținerea unei prietenii sau prin găsirea unui iubit²⁶. Oamenii rămași în captivitate, fără mari posibilități de comunicare, doreau din tot sufletul relații sentimentale, în așa fel încât unii se implicau intens în veritabile aventuri platonice, utilizând ca și mijloc de transmitere a informațiilor, scrisorile²⁷. În lagărul de la Minlag, deținuții realizaseră o „cutie poștală” secretă în care se puneau scrisorile²⁸, însă mai existau și alte modalități: „la o anumită oră, o persoană aleasă dintr-una din zone arunca scrisorile de la bărbați pentru femei sau invers. Acesta se numea *serviciul poștal*”²⁹.

„Iubirea pe furiș” este termenul potrivit pentru a descrie sentimentele de dragoste din lagăr; dacă nu erai atent puteai să-ți pui în pericol viața și tocmai această imposibilitate de a-ți împărtăși dragostea într-un mod deschis face aceste evenimente mai incitante. Aceasta este o iubire captivă în meandrele lagărului, o iubire întreținută de riscul de a fi prins, cu cât primejdia este mai mare, cu atât sacrificiul dragostei este mai profund: „Mai exista și riscul aproape ca în război, aproape că îți puneai în joc existența-ca pentru o singură întâlnire să-ți pierzi locul într-un lagăr cu care te obișnuiseși, adică, de fapt, viața. O iubire pe tășul primejdiei, unde caracterele capătă profunzime și anvergură, unde fiecare pas înseamnă un sacrificiu-iată o iubire eroică”³⁰.

Dacă pentru unele deținute salvarea lor presupunea să întrețină relații sexuale cu bărbații din lagăr, altele se sacrificau în numele iubirii îndeplinind corvezi grele: „Unele se lăsau întreținute de opoșiți, ca ibovnice fără iubire, ca să se salveze, altele se duceau la muncile comune și mureau-pentru iubire”³¹.

Observăm cum Gulagul, prin legislație și regulile nescrise, selectează oamenii, îi transformă, le modelează caracterul, doar cei puternici pot rezista fără a face compromisuri sau fără a se degrada din punct de vedere moral. Din păcate, multe femei au fost abuzate fizic de deținuți sau de gardienii din lagăre,

²⁵ Anatoly Zhigulin, ‘On Work,’ reproduced in Anne Applebaum, *Gulag Voices: An Anthology*, (Yale University Press, 2011), apud. Katryna Coak, *op. cit.*

²⁶ Katryna Coak, *op.cit.*

²⁷ Anne Applebaum, *op.cit.*, p.336.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Kaufman, p.23, apud. Anne Applebaum, *op.cit.*, p.336.

³⁰ Alexandr Soljenițn, *op.cit.*, p. 181.

³¹ *Ibid.*

ajungându-se chiar la viol, fapte ce au fost consemnate frecvent de memorialistică, altele și-au găsit soți care le-au oferit o oarecare protecție, dar a existat și o categorie de femei, care în mod deliberat au avut raporturi sexuale cu paznicii pentru a fi protejate fizic, pentru rații de mâncare mai consistente ori munci mai facile³².

De asemenea, memorialistica de detenție scoate în relief și existența relațiilor sexuale bazate pe consens, unele conducând la căsătorii³³. De exemplu, binecunoscuta memorialistă, Evgeniia Ginzburg, și-a cunoscut cel de-al doilea soț în timp ce erau închiși în lagăr ca deținuți, la fel ca și Anna Larina, văduva lui Buharin care și-a întâlnit al doilea soț în Siberia de Vest³⁴.

S-a ajuns până la situația în care atât de mare era iubirea încât s-au realizat căsătorii cu cineva situat dincolo de zidul care delimita lagărele de bărbați de cele pentru femei, fără nici măcar să se întâlnească față în față, ceremonia realizându-se prin jurăminte pronunțate încet, iar deținutul luându-și rolul de preot și notând ceremonia pe hârtie.³⁵ Căsătoria reprezintă în acest sens un gest simbolic, de unire a unor persoane năpăstuite de soartă și istorie, ea scoate din tragism sufletul prin de amărăciune, le dă speranța unui prezent mai bun. Aceste uniuni a destinelor, discret, departe de personalul represiv al lagărelor, indică faptul că deținuții au „fentat” regulile cazone, au știut să se respecte și să se iubească, să-și ofere sprijin și alinare sufletească.

Iubirea de multe ori se identifică cu foamea și mâncarea, unele femei munceau din greu pentru a-i proteja pe cei care le erau dragi: “Blidul din care mâncau împreună era pentru ei inelul sfânt de cununie”³⁶. Femeile se sacrificau pentru a-și proteja aleșii, a fi împreună și nu separat era cel mai bun lucru, a iubi pe cineva și a-i oferi din mâncarea ta pentru a supraviețui sunt gesturi impresionante.

În Gulag este și iubire, femeile având nevoie de o vorbă bună, de o atingere duioasă, de un suflet cald ce le poate oferi dragostea mult așteptată. Dragostea și iubirea în lagăre sunt sentimente unice, momente ce le scot pe deținuți din rutina muncii de zi cu zi, le ajută să depășească situațiile grele, pedepsele aspre și să uite de anii petrecuți aici.

Iubirea dintre femeile și bărbații deținuți, relațiile sexuale bazate pe anumite beneficii cu gardienii se sfârșeau uneori cu graviditatea, care era destul de dificilă în condițiile insalubre din lagăre. Unele dintre deținute erau arestate și condamnate fiind însărcinate încă de acasă, născând acolo, iar altele rămâneau

³² Katryna Coak, *op.cit.*

³³ William T Bell, „Sex...”

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Anne Applebaum, *op.cit.*, p. 337.

³⁶ Alexandr Soljenițn, *op.cit.*, p.181.

gravide în lagăr³⁷, duceau sarcina până la capăt sau făceau avort. Starea de graviditate a femeilor este o temă relativ comună în literatura memorialistică feminină; pentru unele deținute, precum Veronica Shapovalov, acest lucru simbolizează o viață „normală”, determinând un sentiment de egalitate ale femeilor de aici cu cele din liberatate, dar și posibilitatea de a-și câștiga un sentiment de feminitate într-un mediu ostil³⁸, iar pentru Hava Volovich, nașterea unui copil constituia lucrul cel mai drag și cel mai apropiat dintre toți oamenii, pentru care și-ar fi dat viața³⁹.

Dacă graviditatea era un moment de bucurie, ea putea determina și separarea soților din lagăr, distrugând astfel o iubire atât de greu fortificată, de aceea deținutele s-au chinuit pe cât au putut să nu rămână însărcinate⁴⁰. Dar cel mai dificil moment este pentru o *deținută-zekă* care, dacă rămâne gravidă, cu o lună înainte de naștere este trimisă în alt *lagpunkt*, unde există un spital pentru deținuți cu o secție pentru maternitate, iar după ce dă naștere copilului femeia este transferată într-un *lagpunkt* din vecinătate, special pentru mamele zeke, numite și „mămițe”, *mamaki*⁴¹.

Cu toate dificultățile, erau și femei care rămâneau gravide de bunăvoie și acestea erau de regulă deținutele de drept comun sau cele condamnate pentru fapte mărunte, acestea dorind să facă copii ca să li se îmbunătățească condițiile de muncă, să aibă parte de o masă mai bună, sau să profite de amnistiiile care se făceau periodic pentru femeile cu copii mici⁴².

Fără nicio îndoială își asumau maternitatea femeile care erau sigure că în momentul în care erau eliberate, vor fi cerute în căsătorie de tatăl copilului și uneori aceste speranțe deveneau realitate, iar după finalizarea condamnării se uneau în familii stabile⁴³. Totodată, și cele care visau să aibă o familie unită și pentru care copilul era „singura sclipire de viață adevărată pe care le-o oferea lagărul” rămâneau gravide și conștientizau responsabilitatea acestui fapt⁴⁴.

Au existat și beneficii practice de pe urma nașterii, astfel printr-un decret din 10 ianuarie 1939 s-a stabilit că toate femeile-zeke vor fi lăsate în concediu 35 de

³⁷Victoria Bird, „The Littlest Enemies: Children of the Stalin Era”, articol disponibil la adresa de web <https://thevieweast.wordpress.com/2012/06/21/the-littlest-enemies-children-of-the-stalinist-era/>, accesat la 20 mai 2015.

³⁸Veronica Shapovalov, *Remembering the Darkness: Women in Soviet Prisons* (Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, 2001), apud. Katryna Coak, *op.cit.*

³⁹Hava Volovich, ‘My Past,’ reproduced in Vilensky, Simeon, *Till my Tale is Told: Women’s Memoirs of the Gulag* (Indiana: Virago Press, 1999) 260, apud. Katryna Coak, *op.cit.*

⁴⁰Alexandr Soljenițn, *op.cit.*, p. 184.

⁴¹*Ibid.*, p. 183.

⁴²Anne Applebaum, *op.cit.* p.338.

⁴³Alexandr Soljenițn, *op.cit.*, pp. 184-185.

⁴⁴*Ibid.*, p. 185.

zile înainte de naștere și 28 de zile după nașterea copilului⁴⁵, iar în unele situații sarcina putea salva o femeie de la bătaie și chiar de la execuție⁴⁶.

În plus, umilința, lipsa unui punct de sprijin în lagăr, le-au făcut să dea naștere la copii din orgoliu și demnitate, altele spuneau: „Oi fii eu pușcăriașă, dar copilul meu e un om liber!”⁴⁷, în acest fel, prin intermediul copilului, trăiau sentimental libertății, al posibilității de a deveni și ele mame.

Dar nu toate femeile au păstrat copiii după naștere, unele i-au abandonat fără niciun fel de regret, iar „cele hârșite prin viața de lagăr și dedulcite la moravurile pegrei, vedeau în maternitate un an de *burtă la soare*, iar uneori o cale spre *anticipată*. Acestea nici nu-și considerau copilul ca fiind carne din carnea lor, nu cereau să-l vadă, nu se interesau dacă mai e în viață”⁴⁸.

Cu toate că avortul era perceput în lagăr drept infracțiune, iar în Uniunea Sovietică, în anul 1936, a fost declarat ilegal⁴⁹, o parte dintre deținute, din diverse motive au acceptat să piardă sarcina în mod voit. Poziția conducerii Gulagului era îngăduitoare față de întreruperile de sarcină care aveau loc în spitale, „pentru că așa era mai bine pentru lagăr”⁵⁰, însă nu se știe cu exactitate numărul lor, întrucât probabil de rușine, sau din dorința de a uita de acestea, în interviurile sau în memorialistică nu a apar relatate⁵¹.

Puține femei s-au încumetat să povestească felul în care se făcea avortul, dar poveștile lor sunt cutremurătoare: „Încercați să vă imaginați situația. Este noapte. Este întuneric...Andrei Andreevici încearcă să-mi provoace avortul fără ustensile, doar cu mâinile goale date cu iod. Dar e prea agitat și nu reușește. Nu pot să mai respir din cauza durerii, dar îndur fără să crâcnesc, ca să nu audă nimeni. „Opriți-vă!” am strigat într-un târziu din cauza durerii insuportabile, iar procedura a fost sistată pentru două zile. Până la urmă, a scos tot - fătul și mult sânge. De aceea nu am mai putut să fiu mamă”⁵².

Per ansamblu, în aceste lagăre nu a existat o diferență foarte mare între femeile condamnate pe motive politice („politicals” - „little roses”) și cele cu condamnări mai grave, pentru furt, prostituție, crime („little violets” - „urkas”), însă acestea din urmă, la fel ca și kapos⁵³, erau cele mai bine poziționate în

⁴⁵ Emma Mason, 'Women in the Gulag in the 1930s,' in Illič, ed., *Women in the Stalin Era*, (Palgrave: 2001), apud. Katryna Coak, *op.cit.*

⁴⁶ Katryna Coak, *op.cit.*

⁴⁷ Alexandr Soljenițn, *op.cit.*, p. 185.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Katryna Coak, *op.cit.*

⁵⁰ Alexandr Soljenițn, *op.cit.*, p.185.

⁵¹ Anne Applebaum, *op.cit.*, pp. 338-339.

⁵² Iakovenko, p. 196, apud. Anne Applebaum, *op.cit.*, p. 339.

⁵³ Denumire similară în lagărele naziste.

ierahiha din lagăre⁵⁴. *Politicile* aveau de suferit mai mult deoarece erau tratate cu dispreț și erau repartizate la muncile cea mai dificile și în cele mai rele condiții, iar *urkas* le impregnau teroare, de multe ori acestea cerându-le mită, favoruri sexuale în schimbul unui tratament mai decent.

Lagărele sovietice sunt locuri ale degradării morale, ale corupției, ale borfașilor și borfașelor, ale „trocurilor sexuale”, ale schimbărilor comportamentale, sunt locuri unde sistemul autoritar și contextul îți transformă identitatea. Anne Applebaum relatează o schimbare dramatică a unei tinere poloneze, respectată în comitetul neoficial de *urka*, care deși la început este o fată liniștită care „mergea mândră la muncă, cu fruntea sus și respingea cu privirea scrutătoare și mânioasă pe orice bărbat care se apropie de ea”⁵⁵, ajunge ca să nu mai suporte hăituirea și pentru hrană, să întrețină relații sexuale cu supraveghetorul ei : „fără a scoate un cuvânt, aruncă pe prici o perche sfâșiată de chiloți”⁵⁶. Acest moment a fost doar începutul transformării sale, dintr-o femeie demnă, într-una ușuratică: „Din acea clipă fata trecu prin schimbări dramatice: Nu se mai grăbea ca înainte de la bucătărie, în schimb, după ce se întorcea seara de la muncă, rătăcea prin lagăr până târziu în noapte, ca o pisică în călduri. Oricine o voia putea să o aibă, pe prici sub prici, în cămăruțele separate ale experților tehnici sau în magazia de de haine”⁵⁷.

Dar viața în Gulag nu este presărată doar cu fete care își vând trupul pentru o porție mai bună de mâncare, ci este o lumea a prostituției, violurilor, lesbianismului și a violenței sexuale. Se ajunge, după cum povestește Alexandr Soljenițn, chiar la la violuri în grup, acolo unde există majoritatea bărbați iar femeile își fac rar apariția: „Dar pe Kolîma ? Acolo femeia e în general o raritate, devenind cu atât mai mult obiect de vrajbă și dispută. Acolo ferească Dumnezeu să iasă în calea vreunui bărbat, fie el un soldat din escortă, un civil sau un deținut. Pe Kolîma s-a născut expresia *tramvai* pentru violul în grup. E. Olițkaia povestește cum într-o bună zi șoferul le-a pierdut la cărți pe toate, un întreg caminon de cărți etapate la Elghen, și abătându-se din drum, le-a dus pentru o noapte la baraca muncitorilor constructori cu dispensă de escortă care lucrau în apropiere”⁵⁸.

Regiunea Kolîma era recunoscută pentru violurile în grup, spre exemplu în 1944 un grup de fete de la țară au fost trimise în lagărele de muncă de aici.

⁵⁴ Caroline Vasicek, *Voices from the Darkness: Women in the Nazi Camps and Soviet Gulag*, (Boston College Electronic Thesis or Dissertation, 2003), articol disponibil la adresa de web <http://dlib.bc.edu/islandora/object/bc-ir:102448/datastream/PDF/view> , accesat la 19 mai 2015.

⁵⁵ Herling, pp. 134-135, apud., Anne Applebaum, *op.cit.*, p.329.

⁵⁶ Anne Applebaum, *op.cit.*, p.330.

⁵⁷ Herling, pp. 134-135, apud. Anne Applebaum, *op.cit.*, p. 330.

⁵⁸ Alexandr Soljenițn, *op.cit.*, p.177.

Aceste fete erau numite *ukazniki* și au fost arestate pentru infracțiuni minore, cum ar fi absențele nemotivate de la locurile de muncă din fabricile în care lucrau⁵⁹. În drumul de la Vladivostock la Magadan, deținuții criminali au intrat peste ele, le-au violat, gardienii neintervenind deloc, în plus, acești deținuți, i-au bătut pe toți cei care au încercat să le protejeze⁶⁰.

A existat și „violul” între lesbiene, o fostă deținută relatând că a asistat cum un cuplu de lesbiene au prins sub priciuri o „fată modestă și tăcută” căreia i-au rupt himenul⁶¹. Lesbianismul în lagăre, era permis, iar printre deținutele de drept comun era ritualizat, lesbienele fiind catalogate drept *ono* (prenume rusesc neutru) și se delimitau în „iepe”-femininele, și „soți”-masculinizatele⁶². Acestea recunoșteau în mod direct orientarea lor sexuală și prin intermediul fredonării unor cântece: „ *O, cât îți mulțumesc, Stalin,*

Căci ai făcut din mine o baroneasă.

Sunt și vacă și taur,

Și femeie, și bărbat”⁶³

Lesbiansimul devine în Gulag o obișnuință, o modalitate de a trăi într-un spațiu mizer, în care tentațiile unor orientări sexuale diferite sunt mari, femeile își degradează condiția, deoarece universul carceral sovietic produce el însuși mutații fizice și psihice asupra deținutelelor.

Lagărele înfățișează o lume întoarsă pe dos, unde nu ai cum să supraviețuiești dacă nu știi trucuri de a ieși din acest imens gol sufletesc. A te dăruii altei femei, înseamnă a face ceva interzis într-o lumea de dincolo de lagăre, dar în interiorul lor, aceste tentații și orientări sexuale erau permise, pentru că regulile sunt făcute să fie încălcate, strictețea nu se mai păstrează iar destrăbălarea devine un lucru normal.

Dar fie că se întâmpla voluntar sau coercitiv, majoritatea raporturilor sexuale din lagăre aveau loc în stare de violență, mizerie, violul și prostituția ajungând pentru unii să devină normalitate și să se rutinizeze⁶⁴.

Cert este că pe lângă violuri, prostituție și lesbianism, în unele lagăre, după relatează Soljenițn, erau adevărate bordeluri (Vagonka), unde aveau loc o serie de orgii sexuale: “*Vagonka* ferită de ochii vecinilor cu tot felul de cârpe e un tablou clasic de lagăr (...). Borfași, drept comun, minori, invalizi, femei tinere și mătușici fanate-toți claie peste grămadă (...) Există o interdicție oficială pentru bărbați de a intra acolo, dar nimeni nu o respectă și nu se face nici un

⁵⁹Lipper, 94, apud., Caroline Vasicek, *op.cit.*

⁶⁰*Ibid.*

⁶¹ Lvov, memorii nepublicate, apud. Anne Applebaum, *op.cit.*, p.334.

⁶² Anne Applebaum, *op.cit.*, p.333.

⁶³ Ulinovkaia, pp.388-391, apud. Anne Applebaum, *op.cit.*, p.333.

⁶⁴ Anne Applebaum, *op.cit.*, p.334.

control. Nu numai bărbații bat calea într-acolo, ci și chiștocii, băieți de 12-13 ani vin să învețe (...). Numai bătrânețea ori vreo infirmitate săritoare în ochi poate proteja o femeie - nimic altceva. A fi atrăgătoare e un blestem: una ca asta are neconținut câte un musafir pe *vașonka*, e permanent asediată, amenințată cu bătaia și cu șişul și nădejdea ei e nu să reziste, ci să cedeze cu cap, alegându-și unul care, pe urmă, prin teroarea numelui și a cuțitului său, să o apere de ceilalți, de urmăritorii, de această coadă lacomă și de acești puțoi înnebuniți de tot ce văd și respiră”⁶⁵.

Gulagul ilustrează așadar un tablou al incertitudinii, al femeilor umilite, al limitelor umane duse la extrem, al imposibilității de a ieși cu demnitate dintr-un spațiu în care abuzurile sexuale capătă o latură constantă. Nu trebuie judecate toate femeile care au cedat în lagăre, pentru că unele au fost nevoite sau constrânse din diverse motive, viața în aceste locuri fiind o perpetuă luptă pentru supraviețuire.

Sistemul concentraționar sovietic nu reflectă doar o atmosferă a dezmăturilor sexuale, ci și o modalitate de a trăi fericite în unele situații, pentru că unele deținute chiar au avut relații bazate pe iubire și respect, au existat chiar povești de dragoste platonice, care le ofereau încrederea necesară pentru a supraviețui. O parte dintre ele au rămas însărcinate și au avut grijă de copiii lor, dar au fost și unele deținute care i-au părăsit, iar altele au preferat întreruperea de sarcină. Însă, trebuie să observăm rolul Gulagului în transformarea condiției femeii adusă la limita puterilor și felul în care aceasta reușește, sau nu, să facă față tentațiilor, să se raporteze la o lume deplorabilă care nu-i oferă nicio speranță.

Bibliografie

Cărți:

APPLEBAUM, Anne, *Gulagul: o istorie*, traducerea din limba engleză de Simona-Gabriela Vărzan și Vlad Octavian Palcu, București, Humanitas, 2011.

CESEREANU, Ruxandra, *Panopticum: tortura politică în secolul XXX: studiu de mentalitate*, prefață de Alexandru Zub, Iași, Institutul European, 2001.

CORMOȘ, Grațian, *Femei în infernul concentraționar din România (1945-1989)*, ediția a 2-a, Cluj-Napoca, Argonaut, 2009.

SOLJENIȚN, Alexandr, *Arhipelagul Gulag*, vol II, traducere și note de Ion Covaci, București, Univers, 2008.

Resurse online:

BELL, William T., „Sex and Soviet Power in the Gulag of Western Siberia”. Paper for presentation at the International Young Researchers Conference on

⁶⁵ Alexandr Soljenițn, *op.cit.*, pp.176-177.

the „Gulag in History and Memory”, Havighurst Center for Russian and Post-Soviet Studies, Miami University, Oxford, Ohio, October 28-30, 2010), articol disponibil la adresa de web

<http://miamioh.edu/cas/files/documents/havighurst/2010/bell.pdf> , accesat la 12 mai 2015.

_____, *The Gulag and Soviet Society in Western Siberia, 1929-1953*, (A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Graduate Department of History, University of Toronto, 2011), articol disponibil la adresa de web

[https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/29921/1/Bell Wilson T 201106 PhD thesis.pdf](https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/29921/1/Bell%20Wilson%20T%20201106%20PhD%20thesis.pdf) , accesat la 12 mai 2015.

BIRD, Victoria, „The Littlest Enemies: Children of the Stalin Era”, articol disponibil la adresa de web <https://thevieweast.wordpress.com/2012/06/21/the-littlest-enemies-children-of-the-stalinist-era/> , accesat la 20 mai 2015.

COAK, Katryna, „A Day in the Life Of...”: Women of the Soviet Gulag, articol disponibil la adresa de web <https://thevieweast.wordpress.com/2012/06/19/a-day-in-the-life-of-women-of-the-soviet-gulag/> , accesat la 18 mai 2015.

VASICEK, Caroline, *Voices from the Darkness: Women in the Nazi Camps and Soviet Gulag*, (Boston College Electronic Thesis or Dissertation, 2003), <http://dlib.bc.edu/islandora/object/bc-ir:102448/datastream/PDF/view> , accesat la 19 mai 2015.